

УДК 37:[047.82:303.092/7]

*Олександр Кучерявий,
м. Київ*

ЦІННІСНО-СМИСЛОВЕ ЯДРО КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІВАНА ЗЯЗЮНА

У статті розкривається ціннісно-сміслова основа концептуального бачення І. А. Зязюном шляхів оновлення національної педагогічної освіти. Акцентується на особистісному складнику в системі виокремлених ученим професійних характеристик учителя, якими майбутній педагог оволодіває на різних ступенях професійної підготовки (їм відповідають певні якісні перебудови в його професійній свідомості, самосвідомості і діяльності). Актуалізується ціннісно-змістова сутність визначених ним рівнів готовності до педагогічної дії в контексті її значення для суспільства й особистості.

***Ключові слова:** педагогічна освіта; ступені професійної готовності; цілісно-сміслове ядро; рівні готовності до педагогічної дії.*

Постановка проблеми. Реалізація потреб суспільства у сталому розвитку, націєтворчості й безпеці тісно пов'язана з реформуванням національної педагогічної освіти на етнокультурній, ринковій і особистісно-розвивальній основі. І в цьому контексті філософсько-педагогічна скарбниця академіка І. А. Зязюна є теоретико-методологічною базою для проектування стратегій якісних перетворень у цілях, змісті й технологіях

професійно-педагогічної підготовки студентів у закладі вищої педагогічної освіти. Проблема полягає не тільки в актуалізації концептуального бачення ним шляхів здійснення якісної перебудови педагогічної освітньої галузі, а в прямому його використанні на практиці при проектуванні сьогодні на державному рівні ідеології й політичного оновлення професійної підготовки вчителя і ставлення до нього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки наукова рефлексія розвивальних потенціалів філософсько-педагогічної спадщини І. Зязюна здійснюється за різними напрямками: філософським (В. Андрущенко, Т. Калюжна, В. Кремень та ін.); психологічним (І. Бех, Е. Помиткін, В. Рибалка, В. Семиченко та ін.) і педагогічним (Н. Гузій, О. Дубасенюк, А. Кузьмінський, О. Лавріненко, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, О. Романовський, М. Солдатенко, О. Тринус та ін.). Результати своїх відповідних досліджень науковці апробують на присвячених пам'яті академіка щорічних науково-практичних конференціях, проведення яких ініціюється Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

Слід вести мову про достатній ступінь якості виступів дослідників на конференціях та їх публікацій, поступове розширення спектру відповідних науково-дослідних інтересів. Більшість із них охоплює внесок І. А. Зязюна в розробку гуманістичних основ педагогіки, зокрема, дитиноцентриської педагогіки добра, теорії педагогічної майстерності й теорії психопедагогіки. Проблема сутнісних характеристик концептуальних підходів мислителя до розвитку національної педагогічної освіти залишається ще мало дослідженою (особливо в аксіологічному вимірі).

Мета статті: розкриття ціннісно-сміслової основи концептуального бачення І. А. Зязюном розвитку педагогічної освіти України.

Виклад основного матеріалу. Стратегічні ціннісно-цільові орієнтири концептуальної платформи І. А. Зязюна щодо оновлення педагогічної освітньої системи акмеологічного плану – Добро, Істина, Краса, Віра і Любов. На рівні закладу педагогічної освіти – це одухотворена й опочуттевлена цінність-ціль:

педагогічна майстерність, розвиток усіх сфер особистості майбутнього вчителя – духовно-моральної, потребнісно-мотиваційної, когнітивної, емоційно-вольової і соціально-психологічної. Розвиток педагогічної майстерності є альфою й омегою концептуальних підходів до реформування педагогічної освіти України. Саме ця мета висуває на перший план у структурі особистості майбутнього педагога його мотиваційний стан: усвідомлені студентом потреби саморуху до вершинної цінності-цілі – педагогічної майстерності – виявляється в мотивах його активності в оволодінні цінностями змісту освіти та професійному саморозвитку.

Педагогічна освіта, за І. А. Зязюном, повинна розвивати мотиваційну сферу особистості майбутнього вчителя. Прихильник цілісного підходу до вирішення професійно-педагогічних завдань, він мав на увазі всю систему різновидів мотиваційних утворень, які психологи класифікують за динамічними і змістовими індикаторами, рівнями узагальнення та інтеграції досвіду особистості.

Проте, добре розуміючи, що мотивація є детермінантою неповторності душевного життя і поведінки кожної людини, Іван Андрійович був переконаний у справедливості наукового факту: головна підсистема мотивації особистості – це її цілісно-сміслові утворення. Так, «філософія педагогічної дії» вченого пронизана положеннями про детермінованість єдиної внутрішньої сутності виховних і навчальних дій учителя, наявності в їх мотиваційній основі цілісно-сміслового стрижня (Зязюн, 2008).

У його концептуальному баченні особистісно-розвивальної підготовки вчителя, по-перше, педагогічна дія, що спрямована на розвиток особистості студента, відрізняється від предметно орієнтованої цільовим орієнтиром. Тобто її вектор направлено не на цінності змісту спеціальних предметів, а на психолого-педагогічні механізми особистісного розвитку. В цьому аспекті вимагає зміни стратегія формування у студента викладачами мотивів різновидів фахової самопідготовки. Йдеться про зміну мотивованої професійно-виконавської спрямованості особистості на мотивацію вияву в педагогічній дії творчого потенціалу.

Формування мотиваційних характеристик особистості педагога в концепції І. А. Зязюна може відбуватися тільки в контексті їх конструктивності. І не лише з позиції забезпечення глибини, широти, ієрархізованості, адекватного рівня домагань мотиваційної сфери та ін., а насамперед з точки зору її ціннісно-змістових потенціалів, що виконують функції регуляції й оцінки якості підготовки педагога з життєво-орієнтованої сторони.

Як і його однодумці, Іван Андрійович все життя вів мову про суспільну потребу в формуванні вчителя з гуманістичною спрямованістю особистості, педагога-майстра як носія духовних і культурних цінностей.

Ідея неперервного розкриття творчого потенціалу майбутнього вчителя на шляху опанування відповідних цінностей і закладена І. А. Зязюном як провідна при проектуванні «Концептуальних підходів до розвитку багаторівневої педагогічної освіти України (у співавторстві з В. Андрущенко)» (Зязюн, Андрущенко, 2011).

Концепція складається з преамбули і трьох розділів. У преамбулі йдеться про суспільні потреби у відході від сталих, традиційних уявлень про особистість учителя і оновленні цілей змісту, форми і методів його підготовки.

Перший розділ побудовано на основі п'яти гармонійно пов'язаних методологічних принципів: синергетичного, аксіологічного, особистісно-діяльнісного, культурологічного і цілісного. Закономірність такого підходу пояснюється тим, що забезпечення руху особистості майбутнього вчителя до оновлених ціннісно-цільових орієнтирів, тобто поступове (залежно від певного ступеня педагогічної освіти) оволодіння цінностями духовної, національної й професійної культури є нелінійним процесом.

Однак ціннісно-сміслові ядро розділу складають не зазначені аксіологічні складники змісту педагогічної підготовки, а цінності особистісного плану: професійна свідомість і професійна самосвідомість особистості, їх складники, якісні перебудови в них, зокрема, в образі професійного «Я» на різних ступенях педагогічної освіти.

Іншими словами, у Концепції різні ступені й рівні педагогічної підготовки поставлено у взаємооднозначну відповідність,

послідовність якісних перебудов у професійно-педагогічній свідомості й самосвідомості особистості майбутнього вчителя. Ці перебудови є похідними від якості оволодіння студентами рефлексією професійного становлення, мотиваційно-психологічними, процесуальними (перший ступінь) чи сутнісними характеристиками педагогічної дії (другий ступінь) готовністю до вироблення її системи (третій ступінь) і навіть до побудови індивідуально-авторської педагогічної системи (четвертий ступінь).

Фактично філософ-педагог акцентує увагу на ступенях розвитку педагогічної майстерності як динамічного утворення ціннісно-сміслового характеру в образі професійного «Я», у яку послідовно перетворюється інша цілісно-сміслова категорія – професійна готовність педагога.

Таким чином, складниками ціннісно-сміслового ядра якісних змін у професійній самосвідомості особистості майбутнього вчителя на різних ступенях педагогічної освіти є динамічно зростаюча послідовність цінностей образу його професійного «Я»: компоненти майстерної педагогічної дії мотиваційного і процесуального планів; готовність до майстерної трансформації соціокультурного досвіду на особистісний рівень на основі оволодіння сутнісними механізмами педагогічної дії: здатність до розробки сценаріїв педагогічних ситуацій, методик і прийомів навчально-виховного процесу; педагогічна майстерність на підґрунті опанованої педагогічної дії на рівні системи, що характеризується здатністю до створення і реалізації локальних освітніх і виховних проєктів; педагогічна майстерність як здатність до побудови індивідуально-авторської педагогічної системи особистісно розвивального характеру.

І. А. Зязюн окреслює сукупність критеріїв оцінки рівнів готовності майбутнього вчителя до педагогічної дії і характеризує їх:

1) «рівень педагогічної дії» (має місце оволодіння загально-психологічними і загальнопедагогічними поняттями і сформованість базових знань в одній із предметних сфер; у системі мотивації переважають мотиви підтримки професійного авторитету, а в технологічній – компетентність у питаннях перетворень навчального матеріалу, набуття типового педагогічного досвіду);

2) «рівень смислу», що характеризується: опануванням сучасних концептуальних підходів до психолого-педагогічного мислення; уміннями орієнтуватися в предметній сфері; готовністю до «забезпечення будь-якого рівня в рамках стандартів» загальноосвітньої школи; сформованістю мотивів професійних досягнень; досвідом професійної діяльності в різних сферах; опануванням сучасних базових технологій навчально-виховного процесу й організації гуманного спілкування;

3) «рівень системи» передбачає: опанування альтернативних концепцій синтетичного, психологічного і педагогічного мислення; фундаментальну підготовленість у філософському, культурологічному і психолого-педагогічному планах; культуру орієнтацій «у предметній сфері на рівні базової вищої освіти»; здатність до якісного використання інформаційно-комунікаційних технологій і, зокрема, на їх основі технологій навчальних комунікацій і психодіагностики; «готовність до проектування педагогічних систем»;

4) «рівень авторської системи», на якому: констатується професійне мислення методологічного плану, відмічається готовність до пошуку власної концепції і філософії освітньої діяльності, досягнення дослідницького рівня в предметній сфері; визначається як стрижнева готовність до розробки «авторських навчальних програм, посібників, проектів»; стає практикою використання вискоелективних технологій навчання і виховання; має місце досвід наукового пошуку в методичній сфері і наявність команди однодумців (Зязюн, Андрущенко, 2011, с. 7-8).

Маємо уявлення про бажаний у майбутньому результат функціонування системи педагогічної освіти, який представлено в аксіологічному і синергетичному вимірах не як статистичне, а як динамічне утворення. Зазначені ціннісно-сміслові інваріанти готовності до педагогічної дії третього і четвертого рівнів є стратегічними цілями оновлення педагогічної освітньої галузі.

Цінності змісту другого розділу «Концептуальних підходів» – це пріоритетні завдання в підготовці вчителів і засоби їх досягнення. Фактично всі вони виступають у ролі цінностей-засобів, значущих для реалізації цінностей-цілей Концепції. Насамперед це такі п'ять цінностей-засобів: 1) удосконалення

змісту педагогічної освіти і спрямованої на розвиток особистісної педагогічної майстерності організації навчально-виховного процесу; 2) зміцнення зв'язку системи педагогічної освіти з наукою (фундаментальної і прикладної); 3) «удосконалення структури підготовки і перепідготовки педагогів»; 4) оптимізація багаторівневої системи різновидів неперервної педагогічної освіти; 5) підвищення престижу праці педагога і покращення соціальної підтримки студентів (Зязюн, Андрущенко, 2011).

Третій розділ присвячено соціально-педагогічним умовам і механізмам якісних перетворень у системі педагогічної освіти.

Таким чином, Концепція (її ціннісно-сміслові ядро) дала відповідь на актуальне питання, як реалізувати суспільно значущу потребу в педагогах нової генерації в умовах багаторівневої національної педагогічної освіти, якими ці фахівці повинні бути.

Висновки. Концептуальне бачення І. А. Зязюном майбутнього національної педагогічної освіти базується на її культурній і гуманістичній парадигмі розвитку. Розроблена Концепція спрямована на розв'язання суперечностей між потребами майбутнього педагога в неперервному особистісному та професійному розвитку як результату цілісної педагогічної дії, педагогічної творчості, самоосвіти, самовиховання і дискретним (ступеневим) й багаторівневим характером національної педагогічної освіти. Ціннісно-сміслові ядро Концепції особистісно орієнтованої багаторівневої національної педагогічної освіти є системою послідовних сукупностей тих новоутворень, що з'являються в професійній свідомості і самосвідомості особистості майбутнього педагога за результатами якісних змін у процесі оволодіння ним на різних ступенях педагогічної освіти елементами педагогічної майстерності і цим феноменом загалом як особливою професійно-розвивальною і дитиноцентриською цілісністю. Закладені у Концепції ідеї (психолого-педагогічні механізми особистісного і професійного розвитку, ціннісний зміст загальнокультурних, психолого-педагогічних і спеціальних предметів, побудова розвивальних моделей навчання і виховання, опертя на гуманістичні принципи їх організації та ін.) залишаються вельми актуальними дорожніми мапами в русі до якісної педагогічної освіти України.

Список літератури

- Зязюн, І. А., Сагач, Г. М. (1997). *Краса педагогічної дії*. Київ: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу.
- Зязюн, І. А. (2000). *Педагогіка добра: ідеали і реалії*: Київ: МАУП.
- Зязюн, І. А. (2000). Роль підсвідомості у розвитку особистості. І. Зязюн, Т. Левовицький, Н. Ничкало, І. Вільш (Ред.), *Професійна освіта: педагогіка і психологія* (Вип. 2, с. 183–215). Київ, Ченстохова.
- Зязюн І. А., Крамущенко, Л. В., Кривонос, І. Ф. (2008). *Педагогічна майстерність* (Вид. 3). І. А. Зязюн (Ред.). Київ: СПД Богданова А. М.
- Зязюн, І. А. (2008). *Філософія педагогічної дії*. Черкаси: Видавничий відділ ЧНУ імені Богдана Хмельницького.
- Концептуальні підходи до розвитку багаторівневої педагогічної освіти в Україні* (2011). В. Андрущенко, І. Зязюн (Уклад.). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова.

Oleksandr Kucheriavyi

VALUE-SEMANTIC BASIS OF IVAN ZIAZIUN'S CONCEPTUAL MODEL OF PEDAGOGICAL EDUCATION

The article reveals the value-semantic basis of I. A. Ziaziun's conceptual vision of ways to update national pedagogical education. The emphasis is placed on the personal component in the system of teachers' professional characteristics distinguished by the scientists, which the future teacher gains at various levels of professional training (they meet certain qualitative changes in his professional consciousness, self-awareness and activities). The value-content essence of the levels of readiness for pedagogical action determined by I. A. Ziaziun in the context of its significance for society and personality is actuated.

Conceptual vision by I. A. Ziaziun of the future of national pedagogical education is based on its cultural and humanistic paradigm of development. The developed Concept aims at solving the contradictions between the needs of the future teacher in the process of continuous personal and professional development as a result of a holistic pedagogical action, pedagogical creativity, self-education, and discrete (step-by-step) and multilevel character of the national pedagogical education. Value-semantic basis of the Concept of personally oriented multilevel national pedagogical education is a system of consecutive totals of growth of professional consciousness and self-consciousness of the future teacher based on the results of qualitative changes in the process of mastering elements of pedagogical skill at various stages of pedagogical education and this phenomenon in general as a special professional development and child-centered integrity. The ideas contained in the Concept (psychological and pedagogical mechanisms of personal and professional development, the value content of general cultural, psychological and pedagogical and special subjects, the construction of developmental models of education and upbringing, etc.) remain very relevant road maps in motion to quality of Ukrainian pedagogical education.

Keywords: *pedagogical education; degrees of professional readiness; value-semantic basis; levels of readiness for pedagogical action.*

References

- Ziaziun, I. A., Sahach, H. M. (1997). *Krasa pedahohichnoi dii*. [The beauty of pedagogical action]. Kyiv: Ukrainian-Finnish Institute of Management and Business.
- Ziaziun, I. A. (2000). *Pedahohika dobra: idealy i realii*. [Pedagogics of good: ideals and realities]. Kyiv: MAUP.
- Ziaziun, I. A. (2000). *Rol pidsvidomosti u rozvytku osobystosti*. [The role of the subconscious in the development of personality]. I. Ziaziun, T. Levovitsky, N. Nichkalo, I. Vilish (Eds.). *Professional education: pedagogy and psychology* (Vol. 2, pp. 183–215). Kiev, Czestochowa.
- Ziaziun, I. A., Kramushchenko, L. V., Kryvonos, I. F. (2008). *Pedahohichna maisternist*. [Pedagogical Skill]. (Kind 3). I. A. Zyazun (Ed.). Kyiv: SPD Bogdanova A. M.
- Ziaziun, I. A. (2008). *Filosofiiia pedahohichnoi dii*. [Philosophy of pedagogical action]. Cherkasy: Cherkasy Bogdan Khmelnytsky National University.
- Kontseptualni pidkhody do rozvytku bahatorivnevoi pedahohichnoi osvity v Ukraini* (2011). [Conceptual approaches to the development of multi-level pedagogical education in Ukraine]. (2011). V. Andrushchenko, I. Ziaziun (Compiler). Kiev: National Pedagogical Drahomanov University.

Одержано 15.01.2018 р.